

A VII. 1101. 6.

MÁTYÁS KIRÁLY

A MŰBARÁTOK KÖRÉBEN

1902 FEBRUÁR 21-ÉN TARTOTT ELŐADÁS

~~~~~

*Kedves kais
gárdiannal.*

M. H.

IRTA

MAR CZALI HENRIK

BUDAPEST

BEER E. ÉS TÁRSA, EZELŐTT „KOSMOS“ MŰINTÉZET

Mátyás király.

Irta : **Marczali Henrik.**

Midőn ezen, az esztetikai érzés fejlesztését célul kitűző Körnek figyelmét kérem, történetünk széles mezején azt a férfiut kívánom bemutatni, kinek műve nemcsak okulást, tanulságot nyújt, hanem mint minden hatalmas alkotás esztetikai bámulatunkra is méltó, kinek élete, kormányzata remekmű : Hunyady Mátyás.

Az esztetikailag szépnek egyik főfeltétele a harmónia; az összhangnak pedig a lényeghez tartozó ellentétek megegyeztetése egyik legfőbb eleme.

A történeti jellemképre nézve két nagy-ellentét egyesítése személyében a fontos.

Először : ő törvényes magyar király; másodszor : ő renaissance-kori fejedelem.

Mint törvényes magyar király teljesen a hagyomány hatalma, befolyása alatt áll. Hatalmat gyakorol és a többi akkori királyokhoz képest igen jelentékeny hatalmat, mert a magyar királyság még nem vált árnyékkirálysággá.

De azért mindenképpen kötve van azon alkotmány által, melynek köszönte trónrajutását. Megköti kezét az egyház, amely fejére teszi a koronát és amely ennek fejében hűséget, odaadást, engedelmességet, kiváltságainak teljes tiszteletben tartását követeli. Megköti kezét a nemesség, amely őt a trónra emelte, amely hűséggel tartozik iránta, de szintén fentartja vele szemben minden szabadságát, annyi király által megerősített és bővített kiváltságait. A törvényes, alkotmányos magyar király tehát igen csekély téren rendelkezhetik önállóan; azt az óriási épületet, amelyet elődjei a kiváltságos

osztályok segítségével emeltek, le nem rombolhatja önkényesen, csak igen keveset változtathat rajta, akkor is csak más tényezők hozzájárulásával.

A renaissance fejedelem egészen más. Annak a legjellemzőbb vonása az, hogy közvetlen hagyomány őt nem köti, az nem láthatja mintaképét se Szent Istvánban, se Szent Lászlóban, se Nagy Lajosban, hanem, ha van mintaképe, látja Nagy Sándorban, Caesarban, vagy Hannibalban. Az más törvényt, szabályt nem ismer, mint tehetségének, hatalmának érvényesítését és már akkor is reájuk illet az, amit Macchivelli mondott ötven évvel később a fejedelemről: «erősítse meg a fejedelem államát és jusson hatalomra, senki sem fogja kérdezni, minő eszközökkel történt ez. A köznép csakis a siker után ítél, ebben a pontban pedig mindenki köznép. A mai fejedelmek minduntalan hivatkoznak békére és hitre, de ha megtartanák a békét és a hitet, már egyiknek se volna békéje, sem birtoka». Ez a renaissance fejedelem ellentétben a szilárdabb, de sokkal kimértebb alapon álló magyar királylyal.

Az egyházhoz való viszonyában is kimutatható lényének ez a dualizmusa. Ragaszkodik vallásához, de azért, midőn a cseh koronára nyílik kilátása, a kelyhesek jogait is kész elismerni. Ismeri és felhasználja az apostoli király hagyományából folyó jogát, de azért a szabadon gondolkodó Galeottus Martiust kiszabadítja a velencei inquiziczió tömlöczéből és midőn IV. Sixtus pápa hozzájárulása nélkül akar kinevezni püspököt, kijelenti: hogy Magyarország készebb a kettős keresztet czimerében hármassá változtatni, mintsem hogy jogainak ilyen csorbitásába egyeznék. Ez az ellentét megvan királylyá választásának tényében is. A magyar királyságnak mindezen korig a legfőbb elve az örökösödés; azt lehetne mondani, hogy ezt szinte a végletekig kifejtette és amint a magyar birtokjognak alapul szolgáló 1351-iki törvény kimondja, hogy a nemesi birtok ugyanazon nemzetségben a legvégső ágakig örökölhető, ugy kimutatható az erre való törekvés a

korona örökösödését illetőleg is. Mikor az Árpádház férfiága kihall, akkor Ákos nádor azt írja, hogy Magyarország, amely elvesztette törvényes királyát, most keresve-keresi, ki lehetne Szent István véréből olyan, akit királynak választathatnának. Tudjuk, hogy a praetendensek mind, legalább női ágon, az Árpádházból származnak. Mikor kihalnak az Anjouk férfi ágon, minden szó és ellenmondás nélkül örököl Nagy Lajos leánya; átmegy a korona fejére; annak halála után a törvény az ország igazi örökösének szintén lányát, Erzsébetet ismeri el. Tehát még tovább megy a koronaörökösödés, mint a magán nemesi birtok örökösödése, mert ebből a nők ki voltak zárva, a koronából pedig, mint látjuk, nem.

Ez az örökösödés megvan Mátyásnál is, bár nem királyi vérből való. Mert ugyan mi másnak köszönhette ő, aki még gyermek és semmit se tehetett, az országot, mint az atyja érdemének. Nem tartozott sem Habsburgokhoz, sem a Luxenburgokhoz, hanem a volt kormányzóknak volt a fia. Az örökösödés elve kétségtelenül az ő királylyá választásában igen nagy, mondhatjuk a legfőbb szerepet játszza.

A renaissancenak nem felelt meg az örökösödés, az azt követelte, hogy a tettei ereje, «virtusa» által legkiválóbb ember jusson a legmagasabb polczra. Hiszen a renaissance egész politikai kulturájának színhelye éppen az a föld, Olaszország, ahol a legitim hatalmakat a pápát és a császárt csak névszerint ismerik el, tényleg azonban minden egyes terület a saját szükségei, érdekei szerint rendezkedik be.

Magyarországon az Anjouk elismerésével kezdődik, hogy az örökösödési elv mellé lép a nemzet királyválasztó joga. Ez Róbert Károly elismerésénél egyenesen ki van mondva, azután azonban szünetel, szünetel egész 1440-ig, amikor a magyar rendek kimondják azt a teljesen forradalmi elvet, hogy nem a szent korona birtoka az, ami uralkodóvá tesz, hanem a nemzet akarata koronáz. Ezen elv alapján választották meg és koronázták meg I. Ulászlót, ezen elv alapján lett

király Mátyás is. Látjuk tehát, hogy csakugyan mind a két elv benne van az ő királylyá lételében.

Ezt az ellentétet, amely egyáltalában jellemzésénél és tetteinél sohasem hagyható tekinteten kívül, megtaláljuk uralmának céljai és az azon célok elérésére szolgáló eszközök közt is.

Uralmának céljai, amelyek egész világosan állanak előtte. Bent az országban semminő hagyomány által nem korlátolt királyi hatalom, amelynek csak a törvény és pedig a saját maga által hozott törvény szab határt. De ez a törvény aztán maga alá veti kérlelhetetlenül az összes kiváltságos rendeket, úgy, hogy itt más igazság ne legyen, mint amelyet a király szolgáltat, és hogy azzal szemben elolvadjon minden kiváltság, minden kivétel, amelyet addig olyan busásan adott meg rang és állás, egyházi és világi egyaránt.

Olyan kormány, amely az eddig féktelen oligarchiát arisztokratává teszi, amely nemcsak állása, hanem szolgálatai által is kitűnik, amely a köznemességben a törvények végrehajtóját, a királyi közigazgatásnak legfőbb támaszát szervezi és állítja szembe a főurakkal, amely megvédi a polgárt és megoltalmazza a parasztot is, egyszóval, amely Magyarországon modern államot akar megalapítani.

A külső politika terén is egész világos a cél: Magyarország addig mindig független ország volt, teljes önállósága, magáról való rendelkezésének joga, ha néha rövid ideig talán kérdésbe vonták is, addig mindig fényesen diadalmaskodott. De nemcsak független ország volt, hanem uralkodó nemzet is volt a magyar. Egész csoportja a kisebb népeknek elfogadta, kénytelen volt elfogadni felsőségét, politikai vezetését. Ezt a függetlenséget veszélylyel fenyegette idegen királyoknak és különösen a Habsburgoknak trónralépése és Mátyás megválasztása éppen a leghatározottabb protestáció volt minden ilyen törekvés ellen. De Mátyás evvel nem elégszik meg: Magyarországot oly hatalmassá akarja tenni, hogy a maga erejéből szembe szállhasson kelettel, nyugattal, törökkel, némettel egyaránt. E célból nemcsak

régi déli és délkeleti hűbéres tartományait fűzi hozzá, Horvátországon, Tótországon kívül Boszniát, Havasalföldet, Moldvát is, hanem nyugat felé Csehország nagy részének, Ausztriának megszerzésén fárad. A végső czél annak a nagy dunai birodalomnak megalapítása, amely utána létrejött, de — sajnos — már nem magyar hegemonia alatt. Ez pedig nála nemcsak czél volt, hanem tényleg elért eredmény, mert hiszen mikor meghalt, a magyar koronához tartozott Ausztria Bécscsel, Stájerország és Csehországnak minden melléktartománya.

Belátta, hogy történeti szükség egy ilyen állam létrehozása a török ellen és történeti szükség, hogy az az állam, mely az európai közösségnek a legnagyobb szolgálatot teszi, az jusson elsőségre és felsőségre; akkor pedig kétségtelenül nem volt nagyobb európai érdek a török távoltartásánál. Hogy ő igazán és helyesen látott, azt a következés megmutatta, mely csakugyan a töröknek annyi ideig ellenálló birodalomnak szerezte meg az elsőséget.

Ennek az elsőségnek külső jele a császárság és Hunyady Mátyásnak, az oláh származásu magyar köznemes unokájának legkomolyabb szándékaihoz, terveikhez tartozott a keresztényen első méltóságának megszerzése. Itt is abból az egészen alapos nézetből indult ki, hogy aki a legnagyobb territorialis hatalmat bírja Németországban és aki képes a császári méltósággal járó terheket saját birtoka által elviseltetni, az lesz német-római császár; aminthogy ezek a tények több mint 300 éven át biztosították is a Habsburgoknak a császári korona elnyerését.

Ha ezeket a célokat most egyenként nézzük, szembetűnő, mennyire tulmennek azok a hagyományos magyar politika körén. A belső kormányoknak berendezése, ahogy ő akarta, egészen elütő a hagyománytól. Sem Lászlót, sem Kálmánt, sem Nagy Lajost a legnagyobb diadalmok sem bátorították arra, hogy Magyarországának addigi történeti határain túllépve az európai politikában, vezető szerepet akartak volna vinni. Ez teljesen a renaissance gondolata, teljesen an-

nak a kifejezése, hogy a legméltóbbnak, a legtehetségesebbnek jusson a legnagyobb díj; már pedig császárságnál magasabb állást, vagy vele egyenlőt is az akkori világ nem ismert. Hiszen, hogy mi volt akkor a császárság az emberek gondolkozásában, azt megvilágítja Thuróczy, aki munkája bevezetésében a történetiróknak nem tudja megbocsátani, hogy Attilának nem adják meg a császári címet. A czélok tehát a lehető legnagyobbszerűek és nem ábrándok, mert ezeket Mátyás nagyrészt elérte, kivéve éppen a császári méltóságot; annál nagyszerűbbek, minél csekélyebbeknek tünnek fel a király rendelkezésére álló eszközök.

V. László idejében egy fenmaradt kimutatás szerint a magyar királynak jövedelme 136.000 arany évenként. Maga a király panaszkodik, hogy ezen összegből, ha a zászlós urakat kifizeti, alig marad neki valami; és tudjuk, hogy Hunyady János tényleg nem juttathatott többet a királynak évi 24,000 aranynál.

Mikor Mátyás trónra lép, az ő helyzete törvényesen semmivel sem kedvezőbb V. Lászlónál és nagyobb jövedelmet nem is várhat, hiszen az első törvény ebben mindjárt megköti a kezét teljesen, mindenkorra kizárva a nemeseknek adó alá vetését. A királyi méltóságot fentartani, az országot nemcsak megvédeni, hanem terjeszteni is, mind a két császárral, a törökkel és némettel szemben, ennyi pénzzel nem lehetett; és valóban; Mátyás az első időben igen szegényes szerepet játszott volna, ha nem rendelkezik a Hunyadyaknak családi vagyonával, amely őt jövedelem dolgában is az ország első főurai sorába emelte.

Nézzük a másik eszközt, a hadsereget: A király a főurakat fizeti, hogy bandériumokat tartsanak; de az utolsó kor nagy háborúiban ezek a bandériumok alig vesznek részt; a «hosszu hadjárat»-ban, Várnához, a Rigómezőre legfeljebb hat vagy hét bandérium kíséri el Hunyadi Jánost, a belgrádi csatában a saját zászlóalján, dandárán kívül egy más sem vesz részt. Arra tehát, hogy a főurak az olyan ki-

rályt, akit külföldben sem tisztelnek valami nagyon, hadi erejökkel hathatósan fognak segíteni, gondolni éppen nem lehetett. De hiszen ott van a köznemesség, amelyről megszoktuk, hogy az ország legfőbb fentartóját tiszteljük benne úgy a főurak önkényével, mint a külső ellenséggel szemben. Ennek a szerepnek Hunyadi János és Mátyás idejében törvényes téren meg is feleltek; de a hadsereg, a hadi szolgálat terén éppen nem, hiszen egyik legfőbb törekvése éppen az, hogy alkotmányos tulsúlyát katonai terheinek könnyítésére használja fel. És Mátyáson történt meg az, hogy mikor a törökkel hadakozik, legyőzi és üldözni akarja Szerbiába késő ősszel, a zászlói alatt harczoló köznemesség megtagadja egyenesen a szolgálatot, mert arra törvény nem kötelezi. Ami mindennél nagyobb baj, nem számíthat még általános hűségre, engedelmességre sem.

Bent az országnak nagy és gazdaságilag igen fontos része a cseh Giskra kezén van; a főurak is, különösen Garai, csak bizonyos feltételek alatt akarják átadni neki az ország igazi kormányát, uralmát; azon feltételek közt pedig legalább egy van, amit sehogysem teljesíthet, tudniillik a házasságot Garai leányával. Küzdenie kell mindenki ellen; előbb nagybátyja ellen, aki kormányzó és aki őt a trónra emelte. Aztán a főurak ellen, akik Fridrik császárhoz pártoltak. Azután ismét leghivebb emberei ellen 1466—67-ben, amikor még saját szülőföldje, Erdély, a Hunyadi hatalom fészke is ellene fordul. 1471-ben annyira jut, hogy az egész országban csak kilencz megye, egy főpap és néhány főur marad hive; hogy megtagadják, sőt ellene fordulnak a primás, a nádor, azt lehet mondani, mindenki, aki nem egyenesen a családjához tartozott. És ha ezeket tekintetbe vesszük, akkor látjuk csak, minő óriási történeti munkát kellett Hunyadi Mátyásnak elvégeznie, hogy ilyen eszközökkel ne csak olyan magásczélók után törhessen, hanem, hogy azokat legnagyobb részben diadalmasan el is érhesse. És ha most azt kérdezzük, mi egyenliti ki

az óriási örvényt eszközök és célok közt? erre csak egy a felelet, az, hogy: Mátyásnak egyénisége. Ő igazán uralomra termett ember, aki a szenvedélynek és indulatnak egész skáláját fel tudja használni, hogy azokat, akikkel érintkezik, akikre szüksége van, céljai előmozdítására, szolgálatra bírja. Egyaránt meg van benne a jóhiszeműség és a rávaszság, a harag és a szeretet. De, s ez különbözteti őt meg a renaissance többi fejedelmétől, akik mindent megengedettnek tartottak, s ezért áll magasabban náluk, hogy lehetőleg mindig az enyhe, emberséges eszközöket kereste.

Ebben áll az erkölcsi különbség közte és a renaissancenak többi nagy fedelme között. Ő inkább szeretettel, mint félelemmel csatolta magához az embereket, bár tudott rettenteni is, tudott haragjában olyan lenni, mint az oroszlán; és maga mondta magáról, hogy más, mint ő, a magyar főurakat féken tartani nem bírja. De abban az időben, amikor a mérég, a tör, a titkos börtön az uralkodás legfőbb eszközeihez tartozott, ő ezektől tisztán áll; legnagyobb politikai ellenfeleit is, miután legyőzte, inkább lekötelezi magának, semhogy megsemmisítésökre törne. Nem volt ő Borgia, sem Nápolyi Ferdinánd, sem XI. Lajos, akikhez különben — céljait tekintve — igen sok hasonlóságot mutat. Talán kiemelhetjük, hogy kiváló szigorúságot csakis azok iránt tanusít, akik nagyon is közel állottak hozzá és akiknek elpártolása vagy ármánykodása így nemcsak a királyt sértette, hanem az embert is. Így Szilágyi Mihályt, nagybátyját, kinek annyit köszönt, börtönbe vetette; így a királyi tanácsban — egy elbeszélés szerint — tetteleg bántotta Vitéz János a primást, akinek pedig nevelésében volt része és akit ő tett meg primássá. Ezeknek legkevésbé tudott megbocsátani. A főurakkal, akik neki mintegy született ellenségei, sokkal enyhébben és engesztelékenyebben bánt. Ő maga is egy ránkmaradt anekdotában mintegy megmagyarázza ezt a politikáját.

Galeottus beszéli, hogy nála járt egyszer egy

Gatti nevű szicíliai teologus, aki azt mondta magáról, hogy a szentírásban, minden dogmában, minden hitágazatban a legjártasabb és minden kérdésre megtud felelni. Es erre Mátyás felteszi neki azt a kérdést, hogyha ilyen bölcs ember vagy, mond meg nekem, hogy van az, hogy Krisztus nem a szűz és szentéletű Jánost rendelte utódjául, aki mindig hűve volt, hanem Pétert, aki pedig ismerte a kéjt, vétett ellene és őt megtagadta. Erre a tudós nem tudott felelni, ami bizony tudósokon gyakran megtörténik. A király pedig azt mondta, hogy ez nagyon természetes, mert Krisztus látta az ő végtelen bölcsességében, hogy János, aki maga iránt annyira szigorú és kérlelhetetlen, mások iránt is az lesz; Péter pedig, aki magán is tapasztalta, mi az emberi gyarlóság, sokkal elnézőbb és könyörületesebb lesz; és így inkább Péterre bízta a kulcsokat s a hatalmat: oldania és kötnie.

Arról, hogy minő tehetsége volt az embereket magához lánczolni, igen sok adatunk maradt fenn. Egy pápai legátus, aki uralkodása végefelé járt nála és aki leírja az egész beszélgetést, elmondja, hogy, miután előbb haragos volt a király, mint az oroszán, olyan szelid lett, mint a bárány. Mikor Fridrik császárnál jár Bécsben, azt írják róla a jelentések, hogy annyira kedvében járt a császárnak, mintegy vőlegény a menyasszonyának. De ennél még fontosabb az, amit Tuben ír: hogy mindenkit megtudott nyerni; de különösen katonái ragaszkodtak hozzá annyira, hogy készebbek voltak őt ingyen szolgálni, zsold nélkül, mint mást nagy zsoldért. El kell képzelni, mi a zsoldos akkor és belátjuk az egész jelentőségét ennek a rövid mondásnak.

Ezekkel az eszközökkel sikerült neki fejleszteni, megváltoztatni Magyarország állapotát és a jelenlevő, rendelkezésére álló elégtelen eszközöket annyira átalakítani, hogy azok céljainak megfelelhettek. Hisz ebben az átalakításban, fejlesztésben áll uralkodásának nagy nemzeti jelentősége. Láttuk, minő volt a serege s annak helyébe ő teremtette meg nemcsak Magyarországnak, hanem egész Európának első nagy

állandó seregét, a «fekete sereg»-et, megteremtette a legkülönbözőbb nemzetekből és megteremtette, nemcsak kényszer és fegyelem, hanem a személyéhez való ragaszkodás és a zászlója iránt való lelkesedés alapján. Azokat a főurakat, akik annyiszor pártot ütöttek atyja ellen és ő ellene, azokat fentartotta, miután megfékezte őket; a gyengébbeket diszül, mert ő az a magyar király, akit királynak született jobbágyok szolgálnak, mint a vers mondja; másokat, mint Báthory Istvánt, Drágffy Tamást a komoly katonai és államférfiúi munkára. Igaz, hogy ki kellett egészíteni soraikat olyanokkal, kik egész emelkedésüket neki köszönték és kiket ő tett egyenlővé a történeti oligarchia legfényesebb neveivel. Ott van ezek között Szapolyai István és Imre, akik hajduk voltak és akik bizonyos tekintetben hivatva lettek a Hunyadi-ház örökébe lépni. Ott volt ezek között Kinizsi Pál, akinek a bölcsője olyan alacsony helyen ringott, hogy a népmonda csaknem annyit foglalozik származásával, mint magának a királynak eredetével. Ott van közöttük Ország Mihály, akit birodalma nádorának tett meg, pedig egyszerű parasztgyerek volt.

Ebben a származási és tiszti arisztokráciában pedig, bárminő nagyok voltak is köztük a természetes ellentétek, politikai ellentét nem foroghatott fenn, mert itt csak egy akarat döntött, a királyé.

Természetes, hogy az ilyen egyéniség nem fejlődik egyszerre; és Mátyásnál is legalább két ilyen fejlődési szakot különböztethetünk meg. Az első szak az uralomra jutása után következő; erről egy pápai követ, aki 1463-ban irt beható jelentést Magyarország állapotairól, így szól: a királynak igen számos az ellensége és a leghatalmasabb urakban éppen nem bízhatik; azok jobb szeretnék Fridriket, vagy Podjebrádot királynak. Ha mégis megmarad uralma, azt a következő tényeknek köszönheti: először annak, hogy atyja oly nagy szolgálato-
kat tett az országnak és hogy egész Magyarország tiszteli Hunyadi János emlékét és háláját a fia iránt is akarja mutatni; a második ok az, hogy ő maga rendkívül igazságosan kor-

mányoz és biráskodik (tehát az igazságos hire még uralma elejéről való), élete is a legerkölcösebb; «honestissime vivit», ezek a szavai. A harmadik ok pedig az, hogy anyjának rendkívül nagy a tekintélye és az egész magyar nemzet nagy tisztelettel és ragaszkodással viseltetik iránta. Ez tehát az a kor, amelyben, ha nem is politikailag, mert abban önálló már ekkor, hanem erkölcsileg az anya befolyása alatt áll; már pedig annál konzervatívabb, a nemes erkölcsöt inkább előmozdító hatás a világon nincs.

Ebben a korban is van már pompa és gazdagság. Hiszen a magyar mindig szerette mutatni, mi je van, gyakran azt is, a mi je nincs. De miben áll ez a gazdagság, ez a fényűzés? Kincsben, arany s ezüst edényekben, kupákban különösen, egyáltalában olyan eszközökben, a melyeket könnyen lehet pénzzé átválttatni, amelyeknek a hatalom és gazdagság mutatása mellett közvetlenül is, politikailag szükség esetén nagy hasznát lehet venni; mert más bank, mint a kincstár, akkor nincs. Más pompa, fényűzés ilyen életmód mellett, minőt a legatus leirt, nem képzelhető el. A király lelkét pedig akkor kiválóan a tudomány foglalkoztatja, királyi kötelességein felül, mely magában is egyszerűsége, magába szállásra oktató. A második korszak az, amelyben diadalait, kivivott nagyságát élvezni is akarja, mutatni is a világnak, a melyben a komoly alapnak megtartása mellett mégis sok történik a külszínért, amelyben, mint Bonfini bőven leírja, az életmód, az udvartartás gyökeresen megváltozik. A ruházat, asztalnemű mind olaszossá válik. A tudomány helyét a művészet és a műipar foglalja el. Ez a korszak az, amelyet Beatrixhoz és Beatrix befolyásához fűzhetünk; mert hiába, bár minő nagy volt Mátyás elméje, a parvenük sorsát, akik királylányokat vettek el, ő sem kerülhette el. Hiszen a nagy Napoleon sem járt különben. Az igazi, komoly tettek által elért dicsőség helyébe gyakran lép a hir vágya, hogy országvilág tudja a magyar király nagy tetteit, tudja gazdagságát, bőkezűségét.

A két korszak közötti különbséget is jellemzi egy elbeszélés, mely arról szól, hogy Velence egyszer ki akarván engesztelni a királyt, ajándékot küld neki és pedig szép, csiszolt üvegeket; és erre a király haragjában összetöri ezeket az üvegeket és azt mondja: micsoda! ilyen dolgot küldenek neki a velenceiek? küldjenek neki aranyat, ezüstöt, mely megmarad. Ugy látszik, hogy ezen praktikus észjárás, mely birodalmát nagygyá tette, ezen anekdota szerint megmaradt benne, de gyakran kénytelen volt engedni más, inkább a külszin fentartására célzó befolyásnak. Igaz, hogy helyzete, gazdasági helyzete is egészen más volt, mint uralkodása elején és még az teszi megbocsáthatóvá fényűzését. Jövedelmét akkor 800.000 aranyra becsülik, tehát hatszor annyira, mint uralkodása elején, mibe azonban természetesen a morvai, sziléziai s ausztriai adók is bele vannak értve.

De ha Mátyás királyra gondolunk, első sorban nem diadalai, nem politikai alkotásai, nem is fénye, pompája áll előttünk, hanem előttünk áll az, amit tett a kulturáért. Nála ez a munka nem öntudatlan; egy levelében azt írja Pomponius Laetus olasz tudósnak, hogy minő irigylésre méltók a tudósok és írók, akik bölcsesség és erény gyakorlata által nyernek babért; mert a háboruban is lehet ugyan aratni diadalt és babért, de az vér árán érik és igen drágán van megfizetve. A tudománynak és a béke művének ez a felsősége a háboru és politika felett, amelyet a király így elismer, lehet kedveskedés az íróval s a közvéleménnyel szemben, de minden esetre nagy jelentőségű, ha a kornak egyik legnagyobb és legszerencsésebb hadvezérétől eredt. Ezt a kulturális munkát igen különbözően szokták megítélni, úgy, hogy kötelességünk tisztába jönni azzal, hogy Mátyás ebbeli munkássága mennyiben vált csakugyan hasznára Magyarország műveltségének. A kultura átvételének van egy bizonyos szabálya, az, hogy mindenki csak azt veheti át, amit felfogni, megérteni képes. Vagyis

né elégedjünk meg frázisokkal, hanem nézzük, ami az egész történetnek legkomolyabb kérdése, hogyan hat az egyik nemzetnek átvett műveltsége a másokra és minő fokon megy végbe ennek az emelkedése. Mert hiszen történetileg a görögök óta csaknem minden műveltség átvitt műveltség. Az első és legkönnyebb, amit át lehet venni, a ruha, a divat, az tisztán külsőség; ez leghamarább terjedt el és a XV. században is úgy volt, mint most. A másik a külső modor, ámbár az már valamivel nehezebb. Megfelel ennek az, hogy az állam életében legkönnyebb átvenni az idegen államok adórendszerét és katonai találmányait, tehát külső dolgot, legnehezebb azonban átvenni azt az erkölcsöt és politikai kepesseget, mely naggyá teszi a nemzetet; tehát itt is divat uralkodik. Ami a tudományt és a művészeti érzést illeti, annak átvétele már komoly feltételekhez van kötve. Vegyük csak azt az egy adatot, hogy Mátyás halála után, mikor szerződést kötnek Miksa királylyal Pozsonyban 1491-ben a magyar biztosok, a legelőkelőbb világi urak egyike sem bírja aláírni a nevét és helyükbe a keresztet oda teszi Bakács Tamás győri püspök és kancellár.

Természetes, hogy Báthory István uramra és a többire a deák, vagy olasz műveltség igen kevés hatással lehetett és nem is lehet elképzelni, hogy minek nézték ezek az urak a tudóst, vagy művészt, ha az illető pap nem volt. Arra tehát, hogy ezek az urak egyszerre művelődjenek, gondolni nem lehetett; ez a nemzedék megmaradt olyannak, amilyen volt; de azért a kulturális munka mégsem maradt eredmény nélkül, mert ott volt a fiatalság, ott volt a papság egyrésze, ott voltak a nők; hiszen az azon korból megmaradt kodexeknek igen jelentékeny részét nők irták. És ami a fő, megismerhetjük gyümölcseiből ezt a kulturát; arról, hogy Mátyás koráig magyar irodalomról alig lehet szó, nem használják a magyar nyelvet, utána pedig mintegy csapásra művelik nyelvünket s a fejlettségnek határozottan magas fokára juttatják. Minek lehet ezt köszönni? Annak, hogy példát

talált, más, már műveltebb nyelvekben, az olaszban és latinban arra, hogy miképp fejlődjék tovább. Hiába, a magyar magyarul gondolkozott akkor is és ha megtanult más nyelvet, azt saját nyelve fejlesztésére használta. Azért ki sem számítható, minő nagy volt a közvetett hatása Mátyás kulturális törekvéseinek és nagy bűn arról szólani, hogy ő idegen műveltséget hozott be. Ezen a földön, ami műveltség és tudomány van, az magyarrá lesz és nekünk egy nagy nemzeti ellenségünk van, a tudatlanság.

Megvan tehát az emberben és művében a szépek minden eleme: annyira remekmű, hogy még hibát is találtunk benne.

De ha Mátyás, különösen uralkodása vége felé sokat áldozott is külső látszatnak a fénynek, a hirnek, uralmának alapja, eredménye teljesen szilárd, a legszigorubb bírálatot is kiálló. Ugy történeti, mint különösen népies hagyományunk helyes uton van, midőn részére oly kiváltságos helyzetet biztosított. Mert ő nemcsak az igazságos, a nagy törvényhozó, a szegények gyámolítója, nemcsak a nagy katonai szervező és szerencsés hadvezér; nemcsak a birodalom dicsőségének s hatalmának legmagasabb polczára emelője; hanem egyuttal a komoly műveltségnek és tudománynak uttörője és terjesztője a szittyországban. Megmutatta, hogy a muzsák és a fegyver megférnek egymással; megmutatta mivé emelkedhetik a magyar király, a magyar ember.

Ezért a jelen súlyos feladatai s megpróbáltatásai közt jólesik visszatérnünk ércnél maradandóbb szellemi alkotásaihoz, örökségéhez, melylyel nemzetünk szellemi és erkölcsi kincsét gazdagította. És mi is fohászkodhatunk, mint a régi kodexirő, ki tisztelő hittel feljegyezte: «Mátyás király, ha te mostan élnél, gondolnád gondunkat.»